

ZDENĚK LÁZNIČKA

PŘÍSPĚVEK K CHARAKTERISTICE SÍDEL PŘECHODNÉHO TYPU

V sídelně zeměpisné literatuře československé i zahraniční bylo dosud poměrně málo pozornosti věnováno soustavnému studiu sídel přechodného typu, tj. polovenkovských, poloměstských resp. poměstěných, stojících na rozhraní mezi městem a venkovem. Jejich studium však zasluhuje zvýšené pozornosti již z toho důvodu, že sídel tohoto typu bude s postupnou urbanizací stále přibývat. Malá pozornost věnovaná této problematice tkví pravděpodobně mimo jiné i v té okolnosti, že odlišení přechodných sídel od měst a vsí působí často značné potíže. Kritéria používaná pro vymezení charakteristiky přechodných sídel jsou, obdobně jako u venkovských a městských sídel, kvalitativní i kvantitativní povahy, po případě jde o kombinaci obou těchto hledisek. Stěžejní význam mají kritéria kvalitativního rázu, spočívající především na hospodářské skladbě obyvatelstva, na rázu zvláštních funkcí sídla, jakož i na charakteru a stupni jeho střediskových funkcí. Tato hlavní rozlišovací kritéria jsou patrna z charakteristiky přechodných sídel v kompendiu všeobecné sídelní geografie G. Schwarzové (12), rozeznávající na různých vývojových stupních celkem 7 skupin těchto sídel. Jsou to především středisková sídla vzniklá najmě na anautarktním a semiautarktním stupni hospodaření zvláště tam, kde venkovské obyvatelstvo je rozptýlené do samot a vísek (středisková místa s nezemědělským obyvatelstvem, tržní sídla s periodickými trhy, sídelní typy vzniklé při evropské kolonizaci zámořských zemí). Dále jsou to řemeslnická a průmyslová sídla vzniklá za feudalismu před počátkem industrializace (sídla hornická, hutnická a hamry, lesní sídla, rybářská sídla, sídla řemeslnická a průmyslová), průmyslem vyvolaná a přetvořená sídla moderní doby (sídla dřevařská, rybářská, hornická, venkovská průmyslová smíšená sídla, čistě průmyslová sídla), sídla dopravní, cizinecká, obytná, ochranná a panská sídla a sídla kulturní.

V našich zemích připadají v úvahu ze sídelních typů uvedených Schwarzovou v historické perspektivě především tržní vsi a řemeslnická i průmyslová sídla doby feudální, v kapitalismu pak sídla hornická a jiná zprůmyslovělá a dále sídla obytná v okolí velkoměst a jiných významných najmě průmyslových středisek. Z hlediska předválečné klasifikace obcí bylo možno považovat za sídla přechodného typu bývalé městysy, v současné platné klasifikaci Srba a Kučery (13) je třeba mít za sídla tohoto typu obce lázeňské a rekreační celostátního významu (pokud nejsou městy) a obce aglomerované. Značná část bývalých městysů i mnohá předválečná venkovská města klesla dnes svým hospodářským významem i pod úroveň přechodných sídel a jsou obcemi venkovskými.

V poválečné československé geografické literatuře se vyzvedá především, a to jistě právem, vliv průmyslu na vývoj polovenkovských a poloměstských sídel. Tak Blažek (1) rozlišuje skupinu smíšených zemědělsko-průmyslových obcí (od 500 resp. 1000 obyv. více) s převažujícím venkovským rázem, i když často ne-

zemědělské obyvatelstvo má v nich většinu. Dále rozeznává malá sídla městského typu (zhruba od 2000 obyvatel), která označuje jako městyse či poloměsta a která svým zevním rázem i sociální strukturou svého obyvatelstva nedosahují městské úrovně. Poloměstských sídel se dotýká Votrubicovo (17) zdůrazňování významu dělnických obcí v souvislosti s plánovanou výstavbou bytů. V Zeměpise Československa (5) se poukazuje obdobně na industrializací vytvořený nový přechodný typ mezi sídlem vesnickým a městským. Jeho příkladem mohou být velké hornické obce v uhelných oblastech. Jako přechodný typ nejvyššího stupně se tam uvádí Varnsdorf, který přes svůj funkční městský ráz připomíná i při svých více než 20 000 obyvatelích svým půdorysem stále ještě původní řadovou ves, z níž vznikl. Jasně ukazatele pro charakter polovenkovských sídel podal poprvé Hůrský. Jsou to počet obyvatelstva v kompaktní aglomeraci (1000—3000), hospodářská struktura (méně než 15 % zemědělského obyvatelstva), úroveň spotřební distribuce, školství, zdravotnictví, počet pracovních příležitostí v průmyslu, střediskovost vyjádřená počtem obyvatelstva zásobujícího se v sídle a nebydlícího v něm, sídelní soustředěnost se zalidněním 80—100 lidí na zastavěné ploše. Podobně vymezuje Hůrský znaky aglomerovaných sídel, prověřené na příkladu ústecké aglomerace. Jsou to odlehlost (nejkratší směr po komunikaci), dosažitelnost nejrychlejším hromadným dopravním prostředkem, hustota obyvatelstva, jeho růst, hospodářská skladba, vyjízdka za prací, intenzita urbanizace (podle koncentrace bydlení, technického vybavení, přizpůsobení zemědělské výroby), členitost sídelní plochy, stupeň neúplnosti služeb a rozsah sféry vlivu podle podílu pracujících v maloobchodu (8, 9).

Z toho co bylo uvedeno výše je patrné, že kvalitativní ukazatele pro vymezení polovenkovského osídlení jsou nejspolehlivější. Kvantitativní vymezení městských (a tím i poloměstských) sídel od venkovských např. v r. 1938 mezinárodně dohodnutou hranicí 2000 obyvatel se ukázalo i pro naše poměry nepřesným, neboť existují (např. na jižní Moravě, na Slovensku) obce výslovně venkovského rázu s více než 2000 obyvateli. Naproti tomu sotva lze u nás u obcí s méně než 2000 obyvateli mluvit o městech, poněvadž tyto jsou venkovského nebo nejvýše polovenkovského či poloměstského charakteru (3).

K vymezení pojmu přechodných sídel přispěla značnou měrou i typizace obcí propracovávaná v kapitalistických i socialistických zemích především zásluhou orgánů územního plánování za spolupráce geografů. Tato typizace se opírá vedle velikostních a administrativních znaků obcí především o hospodářskou a sociální skladbu obyvatelstva, stupeň centrality, dojízdku a celkové funkční typy obcí. Z těchto typologií jsou nám nejpřístupnější typizace německé, z nichž nejobširnější Lehmannova stanoví vzhledem k akutní regionální a urbanistické problematice v NDR 3 obecní funkční typy obcí: vsi, poměštělé obce a městské obce. Mezi poměštělé obce čítá dělnické obytné obce (rozlišené na dělnické vsi a závodní sídla), obytné satelity a rolnická města (11). O lepší diferenciaci městských a poloměstských obcí se pokusil se zdarem Fehre, vycházející z ekonomicky činného v místě bydlicího obyvatelstva. Podle vzájemného poměru zemědělského, průmyslového a terciárního sektoru rozlišil tyto základní typy obcí: 1. obce zemědělské s více než 50 % zemědělského obyvatelstva), 2. obce smíšené (s 25 až 50 procenty zemědělců), 3. poměštělé obce (10—25 % zemědělců), 4. městské obce (zemědělců pod 10 %). Poměštělé a městské obce pak dělí dále na obce zprůměrované (podíl průmyslového obyvatelstva je minimálně dvojnásobný oproti podílu terciár. sektoru), obce vyrovnané struktury resp. centralizované průmyslové obce (podíl průmyslového obyvatelstva se rovná podílu terciár-

niho sektoru nebo maximálně dvojnásobný nežli tento) a obce slabě průmyslové resp. centralizované obce (průmyslový sektor se rovná terciéru nebo je menší než tento). Dále přihlíží Fehre k dojíždce do práce a rozlišuje dojíždčkové obce (podíl dojíždějících osob je minimálně dvojnásobný nežli vyjíždějících nebo saldo pohybu za práci se rovná maximálně 1000) a dojíždka centra (saldo je větší než 1000). Bohužel tato klasifikace nepřihlíží k obcím obytným s převažující vyjíždčkou, které jsou zdaleka početnější nežli obce se silnou dojíždčkou (4, 15).

Mezi kvalitativními ukazateli vytčenými shora pro charakteristiku poloměstských obcí (po případě sídel) stojí právem v popředí hospodářská skladba bydlícího obyvatelstva a jeho diferenciacie podle pracoviště na obyvatelstvo pracující v místě a dojíždějící. Ostatní ukazatelé střediskového významu stojí až na druhém místě. Střediskové funkce nejsou výhradným znakem poloměstských nebo městských sídel, neboť i venkovské obce (vsi) mohou vykonávat nižší střediskové funkce. Naproti tomu poloměstské resp. polovenkovské obce mají, jak bude ukázáno výše, svou specifickou hospodářskou a sociální skladbu, lišící se od venkovských obcí. Hlavním znakem venkovského sídla zůstane vždy i v perspektivě budoucího vývoje převažující zemědělská výroba, zatímco znakem přechodných (polovenkovských a poloměstských) obcí bude vždy velká převaha nezemědělského obyvatelstva tj. obyvatelstva průmyslového a perspektivně stále narůstajícího podílu terciárního sektoru. To má a bude mít svůj odraz v sociální skladbě obyvatelstva, jež, jak vyplývá i ze zmíněného významu růstu dělnických obcí, je také jedním z výrazných znaků při členění sídel na venkovská, poloměstská a městská. Sociální charakteristiky byly zjišťovány již při posledním sčítání v roce 1961 podle obcí, což umožňuje jejich použití pro charakteristiku sídel přechodného typu.

Vedle těchto statistických přítomných funkčních faktorů, jak jsou někdy nazývána tato rozhodující kritéria pro charakteristiku funkce a struktury sídel, je třeba si všimnout při vyčlenění polovenkovských sídel i změn ve funkci a struktuře sídel tj. historických funkčních faktorů, které představují druhý metodologický přístup, vystihující lépe dynamiku a genezi funkčních jevů. Konkrétně se to na tomto místě týká především obcí (viz výše), které své poloměstské (po případě městské) funkce zdědily z minulosti (býv. města, městysy, primárně průvykazovat podstatně silnější znaky poměšťování nežli zemědělská obec se slabší hotný význam, neboť jsou především odrazem funkce, i když se jejich dynamika opožďuje zpravidla poněkud za funkčním a hospodářským strukturním vývojem.

Vycházejí z těchto hlavních ukazatelů pro charakteristiku polovenkovských a poloměstských sídel, pokusil se autor tohoto příspěvku vyčlenit sídla přechodného typu v Jihomoravském a Severomoravském kraji. Je-li pro stanovení zvláštních funkcí sídel uznávaným rozhodujícím kritériem hospodářská skladba obyvatelstva v místě pracujícího (včetně dojíždějícího), je nutno při stanovení charakteristik přechodných sídel položit za základ hospodářskou skladbu bydlícího obyvatelstva (včetně vyjíždějícího za práci). Obyvatelstvo dojíždějící za práci např. do většího průmyslového závodu nesporně ovlivňuje průmyslovou výrobu a tím funkční ráz sídla do něhož dojíždí, nemá však rozhodující vliv na polovenkovský či poloměstský charakter tohoto sídla. Ten je zdaleka více závislý na bydlícím obyvatelstvu sídla a vyjíždějícím za práci, které podstatně ovlivňuje fyziognomií a hospodářskou i sociální skladbu svého bydliště. Tak např. obytná obec, jejíž vlastní funkce (podle obyvatelstva pracujícího) je zemědělská bude při silné vyjíždce za práci do blízkého či vzdálenějšího průmyslového střediska vykazovat podstatně silnější znaky poměšťování nežli zemědělská obec se slabší vyjíždčkou do průmyslu. Z toho důvodu považuje autor za sídla přechodného typu:

1. Taková sídla, v nichž podíl zemědělského obyvatelstva (včetně lesnictví a vodního hospodářství) v hospodářské skladbě bydlícího ekonomicky činného obyvatelstva nepřesahuje 20 %. Sídla resp. obce (poněvadž statistická data se týkají obcí) smíšeného rázu průmyslově-zemědělského (s více než 20 %, po případě podle Fehreho s 25 % zemědělského obyvatelstva) nelze mít většinou za obce poloměstského rázu s výjimkou těch, které mají ráz obcí čistě obytných, podléhajících po stránce zevního vzhledu, hospodářské i sociální skladby silně blízkým městským centrům. Dále pak s výjimkou těch obcí, které vykonávají některé zvláštní funkce (např. lázeňské), což se často projevuje ve výrazném podílu terciárního sektoru.

2. Jako sídla přechodná lze tudíž dále charakterizovat čistě obytné obce (nad 65 % vyjíždějících), v nichž podíl zemědělského obyvatelstva nepřesahuje 30 % ze všech ekonomicky činných.

3. Poloměstský ráz mají také obce, kde obyvatelstvo zaměstnané v terciárním sektoru je stejně početné nebo i početnější nežli obyvatelstvo zemědělské, a současně vykonávají tyto obce velkou většinou určité významnější střediskové funkce (např. býv. města a městysy) nebo mají alespoň základní občanské vybavení. Zemědělské obyvatelstvo si zachovává přitom výrazné zastoupení (nad 20 %).

4. Konečně přechodný charakter mají lázeňská a rekreační místa s významným počtem návštěvníků (podle Srba a Kučery více než 50 % z počtu obyvatel). Zpravidla jde o lázně se stálým provozem. Podíl pracovníků terciárního sektoru může být někdy malý a podíl zemědělství výrazný.

Z hlediska sociální skladby je pro všechna sídla přechodného typu příznačná převaha dělnictva, doprovázená často významným podílem (nad 20 %) — ne-manuálních pracovníků.

Do kategorie přechodných obcí nepočítá autor obce rozptýleného půdorysu (např. na Valašsku) a obce s méně než 500 obyvateli pokud nemají čistě obytný ráz, i když jejich hospodářská a sociální skladba vykazuje znaky polovenkovských obcí. Aglomerované obce, jak byly nedávno vyčleněny Blažkem a Hürským (2, 9) jsou ve studovaných krajích podle právě uvedených kritérií velkou většinou přechodného rázu (většinou jsou to obce čistě obytné) a jen některé (25 obcí) mají buďto vyšší podíl (nad 30 %) zeměděl. obyvatelstva, anebo nemají čistě obytný ráz, popřípadě se u nich uplatňuje v sociální skladbě výrazněji rolnická složka. Z těchto obcí lze považovat za přechodná sídla alespoň zprůmyslované obce Kunovice v uherskohradištské aglomeraci a Českou Ves (u Jesenika), kde podíl zemědělského obyvatelstva nepatrně přesahuje 20 %, a posléze obytné obce (celkem 2) s převažující dělnickou skladbou a ryze obytné obce s výrazným podílem rolnické složky (3), přičemž u obou těchto skupin podíl zemědělského obyvatelstva nepřesahuje 30 %.

Podle výtčených kritérií byly v Jihomoravském kraji zjištěny celkem (podle údajů sčítání z r. 1961) 104 obce přechodného typu s méně než 20 % průmyslového obyvatelstva, k nimž lze pak ještě přiřadit 81 ryze obytných obcí, které lze pro jejich převážně dělnickou sociální skladbu zvat obcemi dělnickými. Ryze obytné obce jsou vesměs zprůmyslované (podle shora zmíněné klasifikace Fehreho, které se autor přidržel $P:T > 2$), poněvadž jde velkou převahou o průmyslovou vyjízdku. Ze shora uvedených 104 přechodných obcí jsou dobré tři čtvrtiny (80 obcí) zprůmyslované, zbytek (18 obcí) připadá na obce s vyrovnanou hospodářskou skladbou ($P:T = 1-2$) a na obce (6) slabě průmyslové ($P:T < 1$). Včetně 3 aglomerovaných obcí a 1 obce lázeňské funkce (Ostrož. Nová Ves) jde v Jihomoravském kraji o 189 obcí přechodného typu.

V Severomoravském kraji se nachází 146 obcí přechodného typu s nejméně 20 % průmyslového obyvatelstva a 76 ryze obytných dělnických obcí. Ze 146 uvedených přechodných obcí jsou téměř dvě třetiny (90) obce zprůmyslovělé, třetina (47) obce s vyrovnanou strukturou a 9 obcí je slabě průmyslových. S dalšími 4 aglomerovanými obcemi a 1 lázeňskou obcí (Slatinice) má Severomoravský kraj celkem 227 obcí přechodného typu. — V obou krajích bylo tudíž vyhodnoceno 416 obcí přechodného rázu.

Sledujeme-li ráz jednotlivých obcí přechodného typu poznáme, že jde o obce různého charakteru a původu. Geneticky nejstarší je skupina obcí, které uabily svého dnešního charakteru ztrátou svého někdejšího městského rázu. Jde celkem o 18 bývalých měst (5 v Jihomoravském, 13 v Severomoravském kraji), jejichž funkce je nejčastěji průmyslově-zemědělská (9 obcí). Dále jsou zastoupeny obce s převažující neprůmyslovou funkcí (7 obcí) (nejčastěji zemědělství s odvětvími terciárního sektoru a s podružným průmyslem) a 1 obec ryze průmyslová. Podle hospodářské skladby převládají mezi těmito obcemi obce průmyslové (8 obcí) a průmyslově-zemědělské (7 obcí), za nimiž následují obce průmyslové a zemědělské s výrazným zastoupením služeb (3 obce). Tři z bývalých měst jsou dnes v důsledku blízkosti průmyslových středisek obcemi obytnými (Dol. Kounice, Klimkovice) nebo ryze obytnými (Drahotuše). Většinu těchto bývalých měst lze považovat pro někdejší převážně zemědělský charakter za původně rolnická města (Ackerbürgerstädte), která nabyla v důsledku kapitalistické nebo socialistické industrializace většinou dnešního zprůmyslovělého funkčního rázu. Z hlediska poměru podílů obyvatelstva zaměstnaného v průmyslu a terciárním sektoru jeví značná část bývalých měst ráz zprůmyslovělý (9 obcí), 8 obcí má po té stránce hospodářskou skladbu vyrovnanou a jen jedna obec (M. Albrechtice) slabě průmyslovou. Počet obyvatel se pohybuje v těchto obcích většinou od 2000 do 5000 obyvatel (11 obcí) u 7 obcí zvláště v severomoravských pohraničních okresích klesá pod 2000 (Dvorce, Hor. Město, Štítý, Vidnava, Svratka), popřípadě pod 1000 obyvatel (Domašov n. B., Žulová). Poněvadž polovenkovský ráz těchto bývalých měst je výsledkem degradace jejich centrálních funkcí, které nejsou již přiměřené současným požadavkům, nutným pro plnění funkce alespoň malých měst, nelze dobře u nich mluvit o poměštelých obcích. Tento přívlastek náleží plně především těm obcím, které splynuly administrativně s blízkým městským centrem a podlehly ve své funkci a struktuře takovým kvalitativním a kvantitativním změnám, že se staly organickou součástí města. Dále možno jako poměštelé obce označit ty obce, které sice nejsou ještě administrativní součástí města, avšak namnoze stanou se jí v blízké budoucnosti v důsledku své polohy ve spádové oblasti blízko centra a z ní vyplývajícího poměštovacího procesu (podrobeného svého času analýze Ullrichem na příkladu některých pražských předměstí) (16). Jde tu v první řadě o obce obytné a ryze obytné bez vlastní širší ekonomické základny.

Druhou geneticky následující kategorií obcí přechodného typu jsou obce vzešlé z někdejších městysů resp. městeček (celkem 49 obcí), na jejichž centrální funkce navazují. Téměř z poloviny jsou to obce s vlastní ekonomickou základnou (24 obcí), dobrá polovina připadá na obce obytné (15) a ryze obytné (10). Většina těchto obcí leží v Jihomoravském kraji (36 obcí) a jen 13 v kraji Severomoravském. Ve skupině obcí ekonomicky samostatných jde převážně o obce průmyslové (12 obcí) resp. průmyslově-zemědělské funkce (6 obcí) s paralelní toutéž hospodářskou skladbou, poněvadž jsou to obce s výrazně vyvinutým místním průmyslem. Jen menší část těchto obcí (7) se vyznačuje slabě průmyslovou (zemědělství s výrazným zastoupením průmyslu a terciárního sektoru) nebo neprů-

myslovou funkcí (zemědělství s odvětvím terci. sektoru), přičemž hospodářská skladba především vlivem určitého, byť slabšího podílu průmyslové vyjíždky, je nejčastěji smíšená s převahou průmyslové složky. Obytné po případech čistě obytné obce této kategorie mají pochopitelně převážně neprůmyslovou (nejčastěji zemědělství se službami) nebo slabě průmyslovou funkci (19 obcí) a jen menší část (6 obcí) má vlivem místního průmyslu funkci průmyslovou (3 obce) nebo průmyslově zemědělskou (3 obce). Hospodářská skladba je vlivem průmyslové vyjíždky velkou většinou průmyslová. Centrální funkce těchto někdejších městysů se zračí i v jejich velikostní charakteristice, neboť dobrá polovina má více než 2000 obyvatel (27 obcí), dobrá třetina (17) 1000—2000 obyvatel, jedna obec (Šlapanice) nad 5000 a zbytek (4) má 500—1000 obyvatel. V hospodářské skladbě (v poměru P:T) jeví většina obcí (31) charakter zprůmyslovaný a to jednak vlivem místního průmyslu (u 19 obcí), jednak vlivem dojíždky (12 obcí), 15 obcí je s vyrovnanou strukturou (téměř polovina v Severomoravském kraji) a 3 obce jsou slabě průmyslové (Vranov, Suchdol n. O., Mírov).

Další skupinou polovenkovských obcí jsou obce (55) vzešlé ze vsí nejčastěji industrializací nebo vzrůstem obyvatelstva zaměstnaného v terciárním sektoru, popřípadě jde o lázně v pravidelném provozu (Ostrož. N. Ves, Karlova Studánka, Slatinice, Teplice n. B., Vel. Losiny). Jsou to obce v první řadě čistě průmyslové nebo průmyslové (20), vděčící za svou funkci průmyslové výrobě, pocházející již z kapitalismu. Dále jsou to obce smíšené funkce průmyslově-zemědělské (4) zemědělsko-průmyslové či neprůmyslové (zemědělství či terciární sektor ve spojení s průmyslem nebo zemědělstvím) (7 obcí). Část těchto obcí (19) má charakter obytný s průmyslovou, průmyslově-zemědělskou nebo jinou smíšenou funkcí s převahou průmyslu (13) nebo s převážně neprůmyslovou funkcí (zemědělsko-průmyslovou) (6). Hospodářská skladba je u celé této kategorie obcí nejčastěji průmyslová, průmyslově-zemědělská nebo zemědělsko-průmyslová. Podle poměru v zastoupení průmyslu a terciárního sektoru jde většinou (42 obcí) o obce zprůmyslované, 7 obcí je slabě průmyslových, 5 s vyrovnanou strukturou. Ve velikostní skladbě stojí v čele obce s 2000—5000 obyvateli (19 vesměs zprůmyslovaných obcí), stejný podíl zaujímají obce s 1000—2000 a s 500—1000 obyv. (po 15 obcích). Nad 5000 obyvatel mají 4 obce (Otrokovice, St. Město, Hor. Suchá, Petřvald), pod 500 2 obce (lázně). Většina obcí této skupiny leží (33) v kraji Severomoravském následkem jeho silnější industrializace.

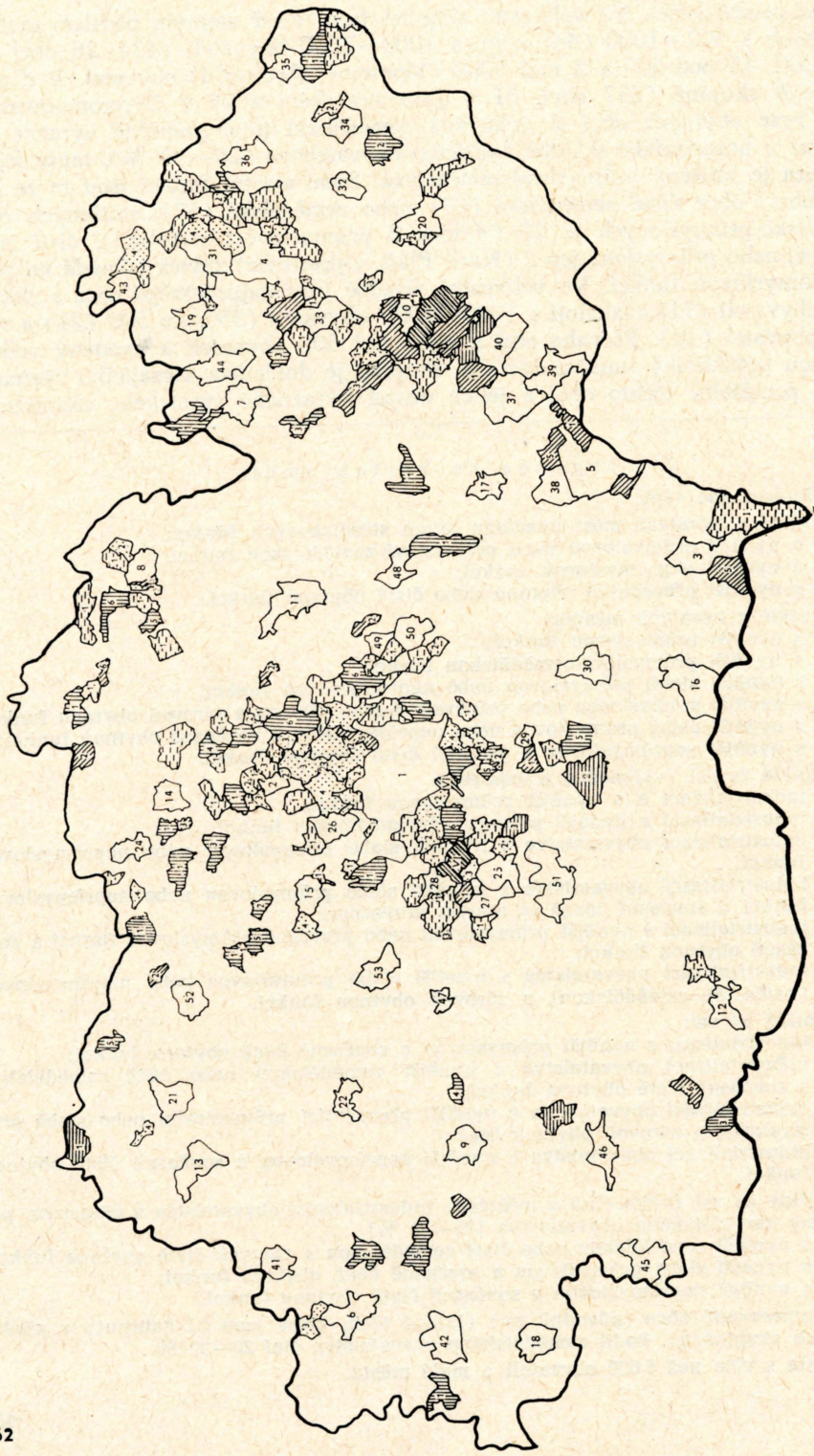
Poslední nejpočetnější skupinou obcí přechodného typu jsou obce ryze obytné, vzešlé z někdejších čistě zemědělských resp. zemědělských vsí (celkem 287 obcí, z toho 123 v Jihomoravském a 164 v Severomoravském kraji). Jejich společným znakem je převážně čistě dělnická (nad 80 %) nebo dělnická sociální struktura v důsledku silné průmyslové vyjíždky. Lze je rozdělit do dvou skupin podle podílu zastoupeného zemědělského obyvatelstva. V první méně početné skupině (130 obcí, z toho 42 v Jihomoravském a 88 v Severomoravském kraji) jsou ryze obytné obce s nejvýše 20 % zemědělského obyvatelstva, vykazující tudíž hospodářskou skladbu, která je příznačná pro obce přechodného typu. Dobrá polovina obcí této skupiny (68) si uchovala svou vlastní funkci čistě zemědělskou (18) a zemědělskou (50). Jen malá část jich má funkci čistě průmyslovou (4) nebo průmyslovou (9) díky průmyslové výrobě, pocházející velkou většinou již z kapitalismu (zvl. na Ostravsku). Více je obcí (20) se smíšenou funkcí průmyslově-zemědělskou, zemědělsko-průmyslovou po případě průmyslovou spojenou s výrazným zastoupením odvětví terciárního sektoru. Hojně je obcí (29) s převládající neprůmyslovou funkcí (nejčastěji zemědělství s výrazným zastoupením terci. sektoru). Hospodářská skladba je téměř vesměs průmyslová (v 15 obcích prů-

myslově-zemědělská). Ve velikostní skupině jsou téměř stejným podílem zastoupeny obce s 500—1000 (44) resp. s 1000—2000 obyvateli (43), 26 obcí má nad 2000, 15 pod 500 a 2 nad 5000 (Vratimov, Rychvald) obyvatel. V druhé, početnější skupině (157 obcí, 81 v Jihomoravském a 76 v Severomoravském kraji) ryze obydlných obcí si uchovává zemědělství ještě poměrně výrazné zastoupení v hospodářské skladbě bydlícího obyvatelstva (20—30 %), takže jejich struktura je smíšená průmyslově-zemědělská. Svou vlastní funkcí jsou to ze 4/5 (124 obcí) obce čistě zemědělské (67) nebo zemědělské (57), smíšených obcí zemědělsko-průmyslových je 17 (v tom 2 průmyslově-zemědělské), čistě průmyslové, nebo průmyslové jen 2 (Karl. Pláň, Oprechtice) zbytek připadá na obce s neprůmyslovou funkcí. Ve velikostní skladbě jsou nejpočetnější obce s 500—1000 obyvateli (71), následují s 1000—2000 obyvateli (55), do 500 (21) a nad 2000 obyvatel (10). Převaha obcí s méně než 500 obyvateli a uvedený velkou převahou zemědělský funkční ráz této skupiny je dokladem klesajícího významu stupně poměření těchto obcí a jejich dosud výrazného vesnického charakteru.

Legenda ke kartogramům

Obce přechodného typu

- I. Vzniklé z bývalých měst úpadkem jejich střediskových funkcí:
  1. s nynější průmyslovou nebo průmyslově-zemědělskou funkcí;
  2. s nynější neprůmyslovou funkcí;
  3. s nynější převažující obytnou nebo čistě obytnou funkcí.
- II. Vzniklé z bývalých městysů:
  1. s nynější průmyslovou funkcí;
  2. s nynější průmyslově-zemědělskou funkcí;
  3. s nynější slabě průmyslovou nebo neprůmyslovou funkcí;
  4. s nynější průmyslovou nebo průmyslově-zemědělskou a zároveň obytnou funkcí;
  5. s nynější slabě průmyslovou nebo neprůmyslovou a současně obytnou funkcí;
  6. s nynější neprůmyslovou a zároveň čistě obytnou funkcí.
- III. Vzniklé ze vsí (výjimečně z městysů):
  1. industrializací a s nynější průmyslovou funkcí;
  2. industrializací s nynější průmyslově-zemědělskou funkcí;
  3. industrializací obyvatelstva s nynější slabě průmyslovou nebo neprůmyslovou funkcí;
  4. industrializací obyvatelstva s nynější slabě průmyslovou nebo neprůmyslovou funkcí a současně lázně se stálým provozem;
  5. industrializací s nynější průmyslovou nebo převážně průmyslovou funkcí a současně obytnou funkcí;
  6. industrializací obyvatelstva s nynější slabě průmyslovou nebo neprůmyslovou (nejčastěji zemědělskou) a zároveň obytnou funkcí.
- IV. Vzniklé ze vsí:
  1. industrializací s nynější průmyslovou a současně čistě obytnou funkcí;
  2. industrializací obyvatelstva s nynější zemědělskou nebo čistě zemědělskou a současně čistě obytnou funkcí;
  3. industrializací obyvatelstva s nynější převažující průmyslovou nebo slabě průmyslovou a zároveň obytnou funkcí;
  4. industrializací obyvatelstva s nynější neprůmyslovou a současně čistě obytnou funkcí.
- V. Vzniklé ze vsí (výjimečně z městysů) industrializací obyvatelstva s výrazným podílem zemědělského obyvatelstva (20—30 %):
  1. s nynější zemědělskou nebo čistě zemědělskou a zároveň čistě obytnou funkcí;
  2. s nynější slabě průmyslovou a současně čistě obytnou funkcí;
  3. s nynější neprůmyslovou a současně čistě obytnou funkcí.
- VI. Aglomerované obce (původně vsi) [kromě těch, které jsou již zahrnuty v přededšlých skupinách]. Podíl zemědělského obyvatelstva činí 20—30 %.
- VII. Města s více než 5 000 obyvateli a malá města.

Département de la Moravie du Sud

Jihomoravský kraj

◀ Vysvětlivky:

Města krajská a okresní — Villes chef-lieux de départements et d'arrondissements

1. Brno, 2. Blansko, 3. Břeclav, 4. Gottwaldov, 5. Hodonín, 6. Jihlava, 7. Kroměříž, 8. Prostějov, 9. Třebíč, 10. Uherské Hradiště, 11. Vyškov, 12. Znojmo, 13. Žďár n. S.

Ostatní města — Les autres villes

14. Boskovice, 15. Tišnov, 16. Mikulov, 17. Kyjov, 18. Telč, 19. Holešov, 20. Uher. Brod, 21. N. Město na Mor., 22. Vel. Meziříčí.

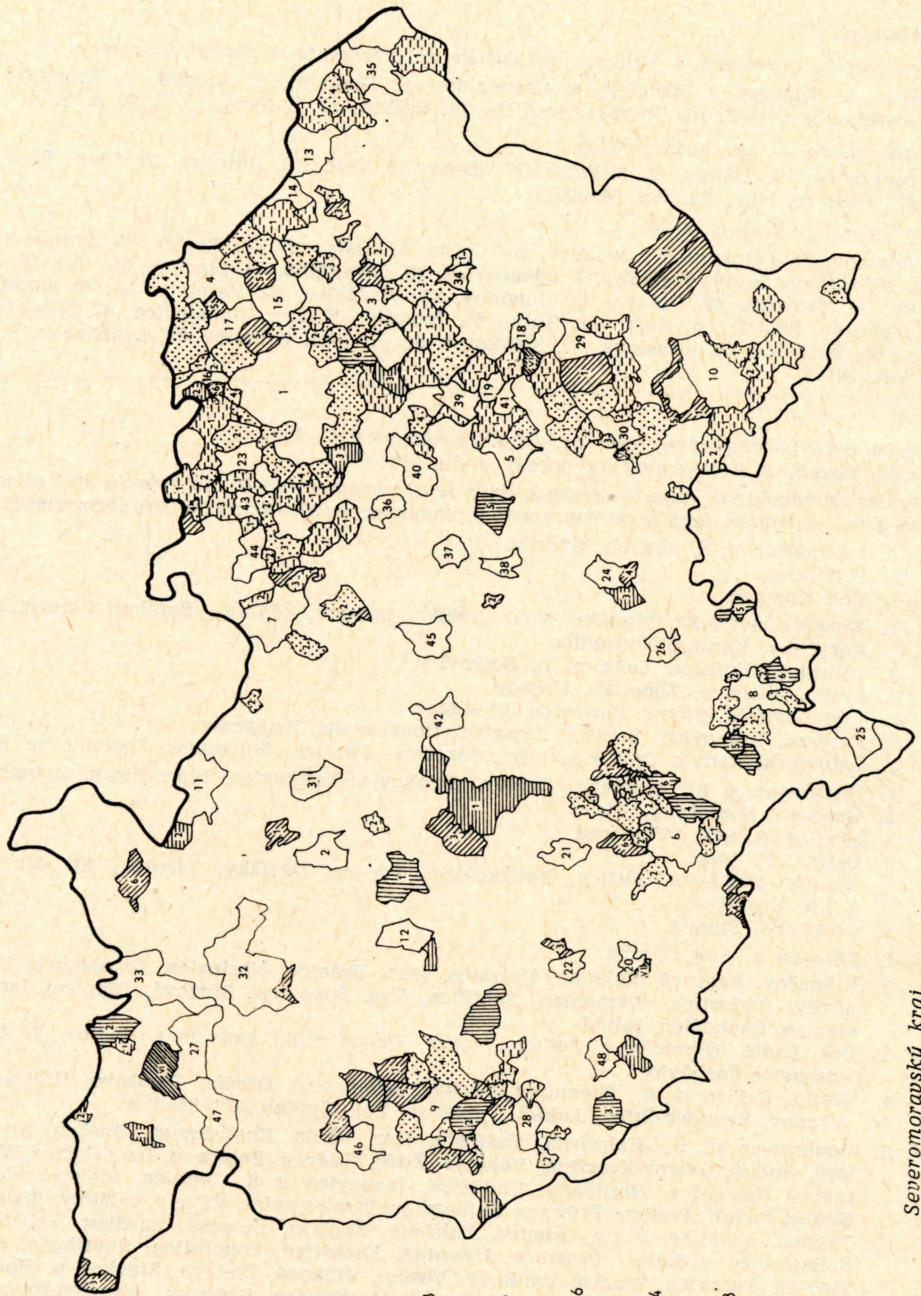
Malá města — Petites villes

23. Adamov, 24. Letovice, 25. Ivančice, 26. Kuřim, 27. Oslavany, 28. Rosice, 29. Židlochovice, 30. Hustopeče, 31. Fryšták, 32. Luhačovice, 33. Napajedla, 34. Slavičín, 35. Val. Klobouky, 36. Vizovice, 37. Bzenec, 38. Dubňany, 39. Strážnice, 40. Veselí n. M., 41. Polná, 42. Třešť, 43. Bystřice p. Host., 44. Hulín, 45. Jemnice, 46. Mor. Budějovice, 47. Náměšť n. O., 48. Bučovice, 49. Rousínov, 50. Slavkov u B., 51. Mor. Krumlov, 52. Bystřice n. P., 53. Vel. Bíteš.

*Seznam obcí přechodného typu v Jihomoravském kraji
podle skupin v kartogramu (v pořadí podle okresů)*

*Liste des communes du type transitoire dans le département de la Moravie du Sud selon
les groupes figurés dans le cartogramme (communes rangées selon les arrondissements)*

- I. 1. Jaroměřice n. R., Ostroh, Svatka
2. Pohořelice
3. Dol. Kounice
- II. 1. Kunštát, Svitávka, Modřice, Vev. Bítýška, Brumov, Ždánice, Batelov, Chropyně, Koryčany, Konice, Nedvědice
2. Lomnice, Olešnice, Luka n. J., Bojkovice
3. Lysice, Kvasice, Zdounky, Vranov
4. Rájec-Jestřebí, Sloup, Slušovice, Vladislav
5. Rajhrad, Vranovice, Brtnice, Plumlov, Doubravník, Jimramov
6. Jedovnice, Křtiny, Ostrov u Mac., Pozoříce, Střelice, Šlapanice, Kostelec na H.
- III. 1. Hrušovany u B., Zastávka, Zbýšov, Otrokovice-Kvítkovice, Mor. Písek, Rohatec
2. Úsobrno, Komořany, Vír
3. Skalice n. Svit., Veléhrad
4. Ostrož. N. Ves
5. Kanice, Poštorná, Lužice, Ratiškovice, Krasice, Okřížky, Jarošov, St. Město u Uh. Hradiště
6. Stražisko, Šumná
- IV. 1. Bílovice n. Svit., Česká
2. Klepačov, Krasová, Ráječko, Holasice, Mor. Bránice, Neslovice, Ostopovice, Popůvky, Radostice, Řícmanice, Soběšice, Vys. Popovice, Březová, Dívnyce, Jaroslavice, Čechovice, Jalubí
3. Dol. Lhota, Olomučany, Rudice, Mokrá, Ochoz u B., Padochov, Kudlov, Pávov, Vrahovice-Čechůvky
4. Křetín, Babice n. S., Bosonohy, Chrlice, Lelekovice, Ořešín, Troubsko, Útěchov, Vranov, Kostelec-Štípa, Lukov, Chvalčov, Dol. Loučky, Tři Studně
- V. 1. Doubravice n. S., Habrůvka, Holštejn, Hor. Lhota, Kotvrdovice, Špešov, Stvolová, Suchý, Šebrov-Kateřina, Velenov, Žďár, Žďárná, Babice u Ros., Čučice, Hořák, Hostěnice, Hradčany, Chudčice, Ivanovice u B., Jehnice, Malhostovice, Omice, Podolí, Prštice, Příbram, Rajhradice, Rozdrojovice, Říčany, Silůvky, Sivice, Telnice, Velatice, Vinič. Šumice, Zakřany, Žebětín, Železné, Lanžhot, Žabčice, Bohuslavice u Gottw., Březnice, Hvozdná, Karlovice, Pohořelice, Spytihněv, Sv. Sidonie, Tečovice, Trnava, Velíková, Veselá, Vlčková, Žlutava, Slavkov p. Host., Čechy p. Kos., Čunín-Křemenc, Držovice, Mostkovic, Slatinky, Žárovice-Hamry, Bánov, Kostelany n. Mor., Modrá, Traplice, Vésky, Zlechov, Drnovice, Křenovice, Velešovice, Suchohrdly u Zn., Černvín
2. Březina, Lažánky, Bylnice, Želechovice n. D., Žopy, Boršice u Buchl., Havřice, Nedakonice, Hrušky
3. Těchov, Bílovice, Huštěnovice
- VI. Moravany, Tetčice, Kunovice

- I. 1 - 3
- II. 1 - 6
- III. 1 - 6
- IV. 1 - 4
- V. 1 - 3
- VI.
- VII.

← Vysvětlivky:

Města krajská a okresní — Villes chef-lieux de départements et d'arrondissements

1. Ostrava, 2. Bruntál, 3. Frýdek Místek, 4. Karviná, 5. N. Jičín, 6. Olomouc, 7. Opava, 8. Přerov, 9. Šumperk, 10. Vsetín.

Ostatní města — Les autres villes

11. Krnov, 12. Rýmařov, 13. Třinec, 14. Čes. Těšín, 15. Petřvald, 16. N. Bohumín, 17. Orlová, 18. Frenštát p. R., 19. Kopřivnice, 20. Litovel, 21. Šternberk, 22. Uničov, 23. Hlučín, 24. Hranice, 25. Kojetín, 26. Lipník n. B., 27. Jeseník, 28. Zábřeh, 29. Rožnov p. R., 30. Val. Meziříčí.

Malá města — Petites villes

31. Hor. Benešov, 32. Vrbno p. P., 33. Zl. Hory, 34. Frýdlant n. O., 35. Jablunkov, 36. Bílovec, 37. Fulnek, 38. Odry, 39. Příbor, 40. Studénka, 41. Štramberk, 42. Budišov n. B., 43. Dol. Benešov, 44. Kravaře, 45. Vítkov, 46. Hanušovice, 47. Lipová-lázně, 48. Mohelnice.

*Seznam obcí přechodného typu v Severomoravském kraji
podle skupin v kartogramu (v pořadí podle okresů)*

*Liste des communes du type transitoire dans le département de la Moravie du Nord
selon les groupes figurés dans le cartogramme (communes rangées selon les arrondissements)*

- I. 1. Dvorce, Hor. Město, Mor. Beroun, Domašov n. B., Loštice, Štítý, Žulová
2. Město Albrechtice, St. Bohumín, Vidnava
3. Brušperk, Klimkovice, Drahotuše
- II. 1. Břidličná
2. Libina, Mladecko
3. Suchdol n. O., Mírov
4. Holice, Brodek u Přer.
5. Dřevohostice, Kokory, Bludov
6. Paskov, Vel. Bystřice, Hor. Moštěnice
- III. 1. N. Heřminovy, Hlubočky, Lutín, Chuchelná, Komárov, Žimrovice, Jindřichov, Olšany, Petrov n. D., Postřelmov, Sudkov, Jablůnka, Karolinka, Zubří
2. Jakubčovice n. O.
3. Dětrichov n. B., Dobrá, Hnojník, Bílá Voda, N. Hrozenkov
4. Karl. Studánka, Slatinice, Teplice n. B., Vel. Losiny
5. Doubrava, Hor. Suchá, Petřvald, Ruda n. M., Rapotín
6. Třemešná, Pudlov, Bohuňovice, Bystřička
- IV. 1. Lískovec, St. Město, Sviadnov, Šenov, Vratimov, Rychvald, Skřečoň, Stonava, Hodslavice, Koblov, Petřkovice
2. Hor. Datyně, N. Bělá, Proskovice, Sklenov, St. Bělá, Výškovice, Žabeň, Albrechtice, Dětmorovice, Dol. Lutyně, Hor. Těrlicko, Věrnovice, Záblatí, Mořkov, Polanka n. O., Vřesina, Žilina, Droždín, Horka n. M., Mrsklesy, Slavonín, Týneček, Děhylov, Háj, Hradec, Loděnice, Ludgeřovice, Markvartovice, Plesná, Slavkov, Střítina, Vřesina, Bochoř, Čekyně, Dluhonice, Kozlovice, Rokytnice u Př., Újezdec, Viničná, Bratrušov, Dol. Studénky, Hraběnec, Klášterec, Kolšov, Kosov, N. Malín, Jarcová, Podlesí, Poličná, Ústí, Zašová
3. Baška, Metylovice, Pržno, Řepiště, Bukovany, Bystrovany, Dolany-Tověš, Samotšský, Lhota, Mokré Lazce, Hor. Lideč
4. Bystřice, Louky, Petrovice u B., Vrbice, Mošnov, Kopeček u Ol., Lípy, Antošovice, Bělá, Bobrovníky, Hoštálkovice, Krás. Pole, Lhotka u Ostr., Bohutín, Vikýřovice
- V. 1. Dol. Tošanovice, Chlebovice, Karpentná, Krmelín, Mosty u Jabl., Myslík, N. Ves, Palkovice, Soběšovice, St. Ves n. Ondř., Střítěž, Václavovice u Fr., Vendrvně, Mistřovice, Stanislavice, Libhošť, Lubina, Mniší, Rybí, Skotnice, Veřovice, Vlčovice, Závišice, Lošov, Nemilany, Pohořany, Darkovice, Hor. Lhota, Jilešovice, Kozmice, Lhota-Čavísov, Pišť, Suché Lazce, Šilheřovice, Těškovice, Zábřeh, Závada, Žeravice, Brničko, Hradec, Leština, Nemile, Rohle, Janová, Leskovec, Lhota u Vs., Loučka, Ratiboř, Rysová, Střítěž, Val. Polanka, Veseň, Vidče, Zděchov
2. Karl. Pláň, Fryčovice, Nošovice, Oprechtice, Hor. Žukov, Hostašovice, Chomoutov, M. Hoštice, Hrachovec, Kateřinice
3. Hrádek, Lučina, Lysávkvy, Albrechtický, Lichnov, Bohuslavice, N. Sedlice, Pustá Polom, Raduň, Vel. Polom, Bynina
- VI. Bordovice, Nasobůrky, Čes. Ves, Juřinka

Srovnání zastoupení obcí přechodného typu v obou studovaných krajích ukazuje, že absolutně i relativně má Severomoravský kraj vzhledem ke své větší industrializaci větší počet těchto obcí (227 tj 23,7 % všech obcí) oproti kraji Jihomoravskému (189 tj. 11,2 %). Tato převaha je patrna pochopitelně i v jednotlivých okresech obou krajů. V Severomoravském kraji nejsilněji urbanizovaný okres Karviná čítá 21, tj. 72,4 % přechodných obcí, na druhém místě je pak okres frýdecko-místecký se 40 přechodnými obcemi (tj. 43,5 %). Této hodnotě se pak blíží nejsilněji urbanizovaný okres Jihomoravského kraje Brno-venkov s 59, tj. 40,4 % přechodných obcí. Relativně nejméně obcí tohoto typu čítá v Severomoravském kraji okres bruntálský (10 obcí, tj. 9,7 %), v Jihomoravském třebíčský (3 obce, tj. 1,5 %). Pokud jde o distribuci poloměstských obcí podle geneze je podíl obcí tohoto typu vzešlých z bývalých měst a městysů v obou krajích přibližně stejný (v Jihomoravském kraji 41 obcí, tj. 2,5 %, v Severomoravském 26 obcí, tj. 2,7 %). Přechodných obcí vzniklých ze vsí je v Jihomoravském kraji 148 (8,7 %) v Severomoravském kraji 201 (21 %). V geografickém rozšíření obcí přechodného typu je patrna podobnost s rozšířením obcí s nezemědělskou funkcí a obcí čistě obytných. Největší souvislý shluk poloměstských obcí se rozkládá v Severomoravském kraji (celkem 125 obcí). Jeho jádro tvoří obce kupící se kol ostravské aglomerace (v okresích Opava, Frýdek Místek, Karviná, N. Jičín) a pokračující v souvislém pruhu do jihovýchodní části okresu novojického a střední a jižní části okresu vsetínského. Druhý největší shluk přechodných obcí tvoří obce kupící se kol brněnské aglomerace (v okresích Brno-venkov a Blansko, celkem 72 obcí). Ostatní shluky poloměstských obcí stojí daleko v pozadí (gottwaldovský 22, šumperský 20, olomoucký 18, uherskohradištský 16 obcí). Uvedené aglomerace se vytvořily díky především čistě obytným obcím (např. na Ostravsku jde o 91 obcí, na Brněnsku o 55 obcí) s výjimkou shluku šumperského, kde tyto obce jsou v menšině (9.) Je to způsobeno tamějšími průmyslovými obcemi s poměrně významnými závody z doby kapitalismu. Mapa rozšíření polovenkovských obcí zároveň ukazuje nestejný proces poměšťování v okolí Brna, Gottwaldova a Olomouce v porovnání s Ostravskem. Zatímco Ostrava je obklopena na všech stranách věncem poměšťtělých obcí, nacházejí se v bezprostředním sousedství zmíněných 3 měst obce (celkem 14, většinou obytné a čistě obytné), které jsou sice součástí urbanizovaného zázemí města, avšak nesplňují charakteristiky hospodářské a většinou ani sociální skladby poměšťtělých obcí, jak byly vytyčeny v této studii (viz kartogramy). Nastíněná charakteristika a klasifikace poloměstských obcí bude vyžadovat dalšího zpracování a upřesnění z hlediska fyziognomických znaků a přihlédnutí k dalším speciálním funkcím (např. u sídel rekreační funkce) jakož i k podrobnějším ukazatelům zvláště střediskového rázu. Podrobnější studium poměšťovacího procesu z hlediska uvedených ukazatelů hospodářského, sociálního, střediskového i fyziognomického rázu by bylo možno konat v zázemí několika vybraných středisek. Tu ovšem by bylo nutno přistoupit i k terénnímu výzkumu za použití nejen metod hospodářské resp. sídelní geografie, nýbrž i metod sociologických. Stanovený počet sídel přechodného typu si nečiní nároky na úplnost tím spíše, že s postupnou urbanizací zázemí velkých středisek bude poměšťtělých obcí v budoucnosti přibývat. Je třeba si uvědomit, že z hlediska sociologického probíhá poměšťování rychleji a městský způsob života v důsledku vyrovnání rozdílu mezi městem a venkovem postupně se rozšíří na veškerý venkov. Z hlediska hospodářské geografie po stránce funkční i fyziognomické však rozdíl mezi městem a venkovem zůstane i v budoucnu zachován.

Literatura

1. Blažek M. (1951): Sídla v Československu. Praha.
2. Blažek M. (1962): Vymezení městských aglomerací v ČSSR. Sborník ČSZ, 67: 258—264. Praha.
3. Fajfr F. (1959): Statistika obcí a sídlišť ve sčítání lidu. Demografie I. 4:203—217. Praha.
4. Fehre H. (1961): Die Gemeindetypen nach der Erwerbsstruktur der Wohnbevölkerung. Raumforschung und Raumordnung 19. 3:138—147. Bremen-Horn.
5. Häufler V. — Korčák J. — Král V. (1960): Zeměpis Československa. Praha.
6. Höhl G. (1960): On the changes in function and their geographic-phenomenological consequences in the rural central settlements in Franconia. Geogr. Annaler XLII. 4:306—314. Stockholm.
7. Hůrský J. (1960): K otázce polovenkovských sídel. Statist. obzor 40:362—365. Praha.
8. Hůrský J. (1961): Vymezení skupinových sídel. Statist. obzor 41:210—215. Praha.
9. Hůrský J. (1965): Doplněk k seznamu aglomerací městských obcí v ČSSR. Sborník ČSZ, 70:70—73. Praha.
10. Jureček Z. — Kozák O. (1952): Návrhy na novou klasifikaci obcí a obyvatelstva na městské a venkovské. Statist. obzor 32:240—245. Praha.
11. Lehmann H. (1956): Die Gemeindetypen. Beiträge zur siedlungskundlichen Grundlegung von Stadt- und Dorfplanung. Berlin.
12. Schwarz G (1966): Allgemeine Siedlungsgeographie. 3. Aufl. Lehrbuch der allgem. Geographie VI. Berlin.
13. Srb V. — Kučera M. (1962): Nová klasifikace městských obcí v Československu. Sborník ČSZ, 67:160—173. Praha.
14. Srb V. — Kučera M. (1965): Stěhování a poměštvání obyvatelstva v Československu. Sociolog. časopis 3:250—262. Praha.
15. Steinberg H. G. (1967): Methoden der Sozialgeographie und ihre Bedeutung für die Regionalplanung. Beiträge zur Raumplanung 2. Köln etc.
16. Ullrich Z. (1938): Soziologische Studien zur Verstädterung der Prager Umgebung. Bibliothek der sozialen Probleme 6. Prag.
17. Votrubec C. (1965): Geographical problems of building towns and workers' settlements in Czechoslovakia. Sborník ČSZ 65:262—267. Praha.

CONTRIBUTION À LA CARACTÉRISTIQUE D'HABITATS DE COMMUNES DU TYPE TRANSITOIRE

L'auteur donne la classification de communes du type transitoire (semi-rurales, semi-urbaines, urbanisées) dans les départements de la Moravie du Sud et du Nord à la base de la structure économique et sociale de la population résidente, du nombre de la population sortant pour travail (surtout en industrie), des fonctions spéciales et partiellement à la base des fonctions centrales, du nombre total de la population et de la concentration du plan. Il considère comme communes de ce type:

1. Communes, où la proportion de la population agricole (y compris la sylviculture et l'aménagement des eaux) ne dépasse pas dans la structure économique de la population active 20 % de toute la population économiquement active.

2. Communes à prépondérance résidentielle marquée (plus de 65 % de la population sortent pour travail), ou la proportion de la population agricole compte 20—30 % de toute la population économiquement active.

3. Communes, où la population occupée dans le secteur tertiaire est autant nombreuse ou plus nombreuse que la population agricole. Ce sont les communes accomplissant souvent certaines fonctions centrales (par ex. des villes et bourgades anciennes) ou ayant au moins l'équipement civique fondamentale. La population agricole garde la proportion accentuée (plus que 20 %).

4. Localités balnéaires et de loisirs à fonctionnement perpétuel.

L'auteur ne compte pas dans la catégorie des communes du type transitoire les communes avec moins que 500 habitants à l'exception de celles, qui ont le caractère à prépondérance résidentielle marquée et les communes avec le plan dispersé, quoique

leurs structure économique et sociale présente des signes de communes semi-rurales ou semi-urbaines.

On tient compte de genèse des communes examinées et on distingue les communes selon que des villes et bourgades anciennes y sont représentées ou qu'elles ont pris naissance des villages. Simultanément on a caractérisé leurs fonctions actuelles (selon la structure économique de la population travaillante) et la structure économique.

A la base de ces critères on a constaté dans le département de la Moravie du Sud 189 communes du type transitoire (5 communes, qui avaient pris naissance des villes anciennes, 36 des bourgades, 22 des villages, 123 communes à prépondérance résidentielle marquée, qui avaient pris naissance des villages par l'industrialisation et 3 communes appartenant aux agglomérations urbaines). Dans le département de la Moravie du Nord il y avait 227 communes du type transitoire (la représentation des types mentionnés dessus faisaient ici 13, 13, 33, 164, 4).

La structure sociale des communes du type transitoire est toujours pour la plupart ouvrière, souvent accompagnée par la proportion accentuée (plus de 20 %) des travailleurs non-manuels.

Selon la corrélation de la population industrielle et de celle occupée dans le secteur tertiaire il y a 330 communes industrialisées, 71 communes à structure économique balancée et 15 communes faiblement industrialisées parmi les 418 communes urbanisées, constatées dans les départements examinés.

Dans la distribution géographique des communes étudiées on peut observer la ressemblance à la distribution des communes à fonction non-agricole et des communes résidentielles. La plus grande agglomération cohérente des communes du type transitoire s'étale dans le département de la Moravie du Nord aux environs d'Ostrava et dans la partie sud-est du département dit (125 communes). L'agglomération dans le département de la Moravie du Sud aux environs de Brno et Blansko est plus petite (72 communes).

Légende aux cartogrammes

Communes du type transitoire:

- I. Qui avaient pris naissance des villes anciennes par déclin de leurs fonctions centrales:
  1. à fonction actuelle industrielle ou industrielle-agricole;
  2. à fonction actuelle non-industrielle;
  3. à fonction pour la plupart résidentielle ou à prépondérance résidentielle marquée.
- II. Qui avaient pris naissance des bourgades anciennes:
  1. à fonction actuelle industrielle;
  2. à fonction actuelle industrielle-agricole;
  3. à fonction actuelle faiblement industrielle ou non-industrielle;
  4. à fonction actuelle industrielle ou industrielle-agricole et simultanément résidentielle;
  5. à fonction actuelle faiblement industrielle ou non-industrielle et simultanément résidentielle;
  6. à fonction actuelle non-industrielle et simultanément à prépondérance résidentielle marquée.
- III. Qui avaient pris naissance des villages (exceptionnellement des bourgades):
  1. par l'industrialisation à fonction actuelle industrielle;
  2. par l'industrialisation à fonction actuelle industrielle-agricole;
  3. par l'industrialisation de la population à fonction actuelle faiblement industrielle ou non-industrielle;
  4. par l'industrialisation de la population à fonction actuelle faiblement industrielle ou non-industrielle et simultanément les bains à fonctionnement perpétuel;
  5. par l'industrialisation à fonction actuelle industrielle ou par la plupart industrielle (le plus souvent agricole) et simultanément résidentielle.
  6. par l'industrialisation de la population à fonction actuelle faiblement industrielle (le plus souvent agricole) et simultanément résidentielle.

- IV. Qui avaient pris naissance des villages:
1. par l'industrialisation à fonction actuelle industrielle et simultanément à prépondérance résidentielle marquée;
  2. par l'industrialisation de la population à fonction actuelle agricole ou purement agricole et simultanément purement résidentielle;
  3. par l'industrialisation de la population à fonction pour la plupart industrielle ou faiblement industrielle et simultanément à prépondérance résidentielle marquée;
  4. par l'industrialisation de la population à fonction actuelle non-industrielle et simultanément à prépondérance résidentielle marquée.
- V. Qui avaient pris naissance des villages (exceptionnellement des bourgades) par l'industrialisation de la population avec une propotion accentuée de la population agricole (20—30 %):
1. à fonction actuelle agricole ou purement agricole et simultanément à prépondérance résidentielle marquée;
  2. à fonction actuelle faiblement industrielle et simultanément à prépondérance résidentielle marquée;
  3. à fonction actuelle nonindustrielle et simultanément à prépondérance résidentielle marquée.
- VI. Communes appartenant aux agglomérations des centres urbains (à l'origine des villages) (sauf celles comprises déjà dans les groupes précédants). La proportion de la population agricole ne dépasse pas 30 %.
- VII. Villes ayant plus de 5000 habitants et petites villes.